

Keskiajan kulttuuri

Mitä on keskiaika?

**4. Kristillinen
yhtenäiskulttuuri**

5. Elämää keskiajalla

6. Kohti uutta aikaa

Keskiaika

I. Varhaiskeskiaika 400 - 1000

- Germaanien kansainvaellus, viikingit
- Kaupunkitaloudesta kartanotalouteen
- Feodalismin synty, kartanotalous
- Bysantti, Frankit, Muslimit, katolinen kirkko
- Yliopistojen synty
- Säätökunnat (luostarilaitos)

II. Sydän keskiaika 1000 – 1250

- Kaupan ja kaupunkien kasvu (väkiluku)
- Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta
- Ensimmäiset kuningaskunnat
- Katolinen kirkko vs. ortodoksinen kirkko
- Investituurariita (paavit vs. keisarit)
- Ritarikunnat, ristiretket

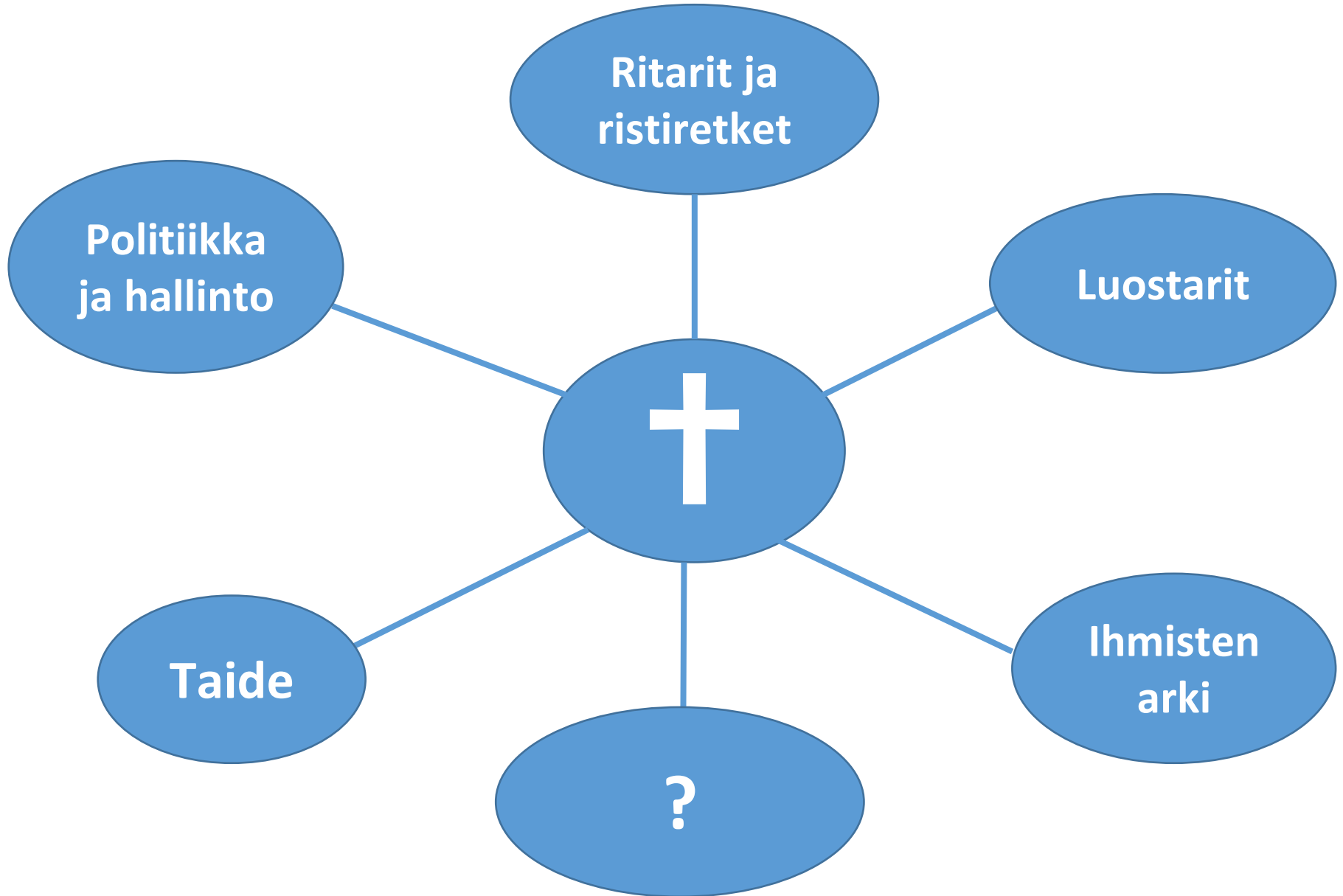
III. Myöhäiskeskiaika 1250-1500

- Musta surma
- Kansallisvaltiot
- Renessanssi
- Löytöretket
- Protestiliikkeet ja uskonsodat

Kristillinen yhtenäiskulttuuri

- **Käsitekartta kappaleista 4. ja 5. Asiat:**
  - **Miten katolinen kirkko sai ja käytti valtaa?**
  - **Millainen oli keskiaikaisen ihmisen maailmankuva ja arkielämä** (keskeiset elementit ja tavat)?
  - **Miten katolisen kirkon vaikutus näkyy keskiajan kulttuurissa, erityisesti maalaustaide ja arkkitehtuuri (musiikki)?**
  - **Miksi ja miten luostareiden vaikutus ja rooli näkyy keskiajan yhteiskunnassa?**
  - **Keskiajan ihmisten hovit?**
  - **Ritarit ja ristiretket?** Mikä merkitys oli ristiretkillä (milloin ja minne tehtiin)?

Roomalais-katolisen kirkon vaikutus

Roomalais-katolisen kirkon valta

● Peri keisarin vallan

- 500-600-l alkoi hoitaa perinteisesti keisareille kuuluneita tehtäviä
- esim. ruuan jako, kaupungin turvallisuus, hallinto
- Rooman piispasta paavi (100-600-l)

● 700-luvulla liitto frankkien kanssa

● 800-luvulla yhtenäinen Eurooppa (ensimmäistä kertaa)

- yhteinen kieli, kirjoitus, luostarilaitos, hallinto, lait!!!
  - pelastus tai kadotus - panna ja interdikti

● Kaarle Suuri

→ yhdisti, mutta samalla kahlitsi

● valta-asema myös Itä-Euroopassa

- *kristityt tekivät omia ristiretkiään itään vuosina 1095–1270*
- *mm. Suomi liitettiin Ruotsiin vuonna 1216*

● sydänkeskiajalla (1000-1300) paavin vallan huippuvaihe

- vuonna 1054 kirkkokuntien ero jyrkensi idän ja lännen eroa

Investituurariita

- Investituurariita oli merkittävin maallisen ja kirkollisen vallan yhteenotto keskiajalla. Se alkoi 1000-luvulla Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan ja paavin välisenä riitana siitä, kenellä on oikeus nimittää kirkon toimihenkilöt. (Wikipedia)
- Katso pedanet-tehtävän Dictatus Papae –julistus.

Miksi katolisella kirkolla oli paljon valtaa keskiajalla?

- **Yleiseurooppalainen organisaatio**
- **Kuninkaiden asema heikko → kirkolle ja Paaville valtaa.**
- **Kirkolla paljon omaisuutta ja verotusoikeus.**
- **Kirkolla oli oma hallintovirasto (kuuria).**
- **Kirkolla oli oma oikeusjärjestelmä, kanoninen oikeus ja inkvisitio.**
- **Koulutus kirkon hallussa.**

Katolinen kirkko: keskiajan taide

- maalaukset
  - seinämaalaukset kirkoissa
  - lasimaalaukset kirkoissa, ruusuikkuna
  - kuvitetut käsikirjotukset
  - patsaat
  - arkkitehtuuri
  - kirjallisuus
-

Keskiajan taide: Kirjallisuus

1. luonteeltaan hengellistä

- Raamattu + pyhimystarinoita, virsiä ja kronikoita

2. latinan rinnalla kansankielinen perinne

- 1100-luvulla **ritariromantiikka** (trubaduurit)
  - Beowulf, Rolandin laulu, Niebelungenin laulu, kuningas Arthur, El Cid ja saagat

● pyhimys- ja opetusnäytelmät

● 1300-luvun alussa Danten Jumalainen näytelmä (Divina Commedia)

- oli ensimmäinen kansankielinen runoteos

Kirkon roolin ja puhtaan uskon vahvistaminen
Elämä → Kiirastuli → Taivas tai Helvetti
Myös kirkon kritiikkiä!

Romaaninen vai gotiikkaa: Kumpi on kumpi?

1.

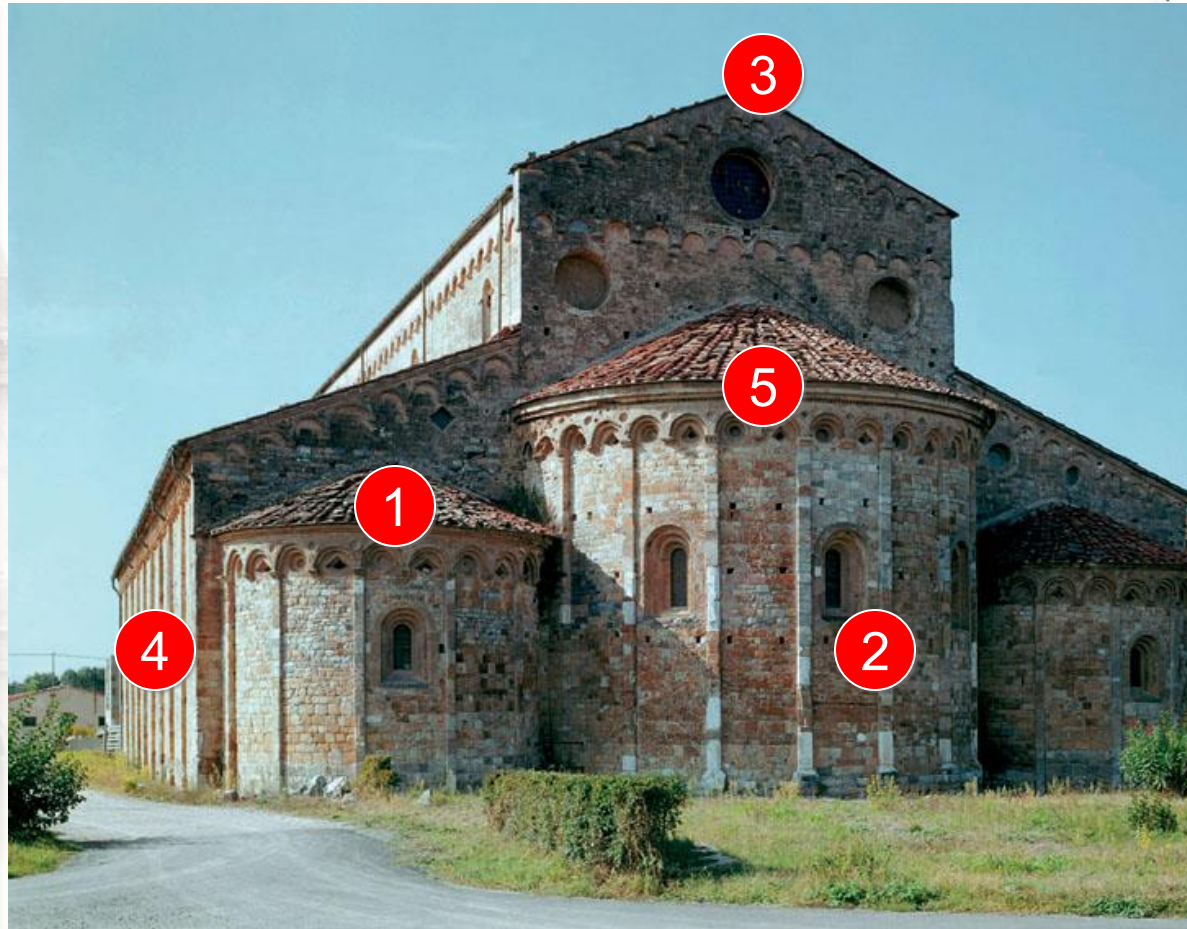
2.

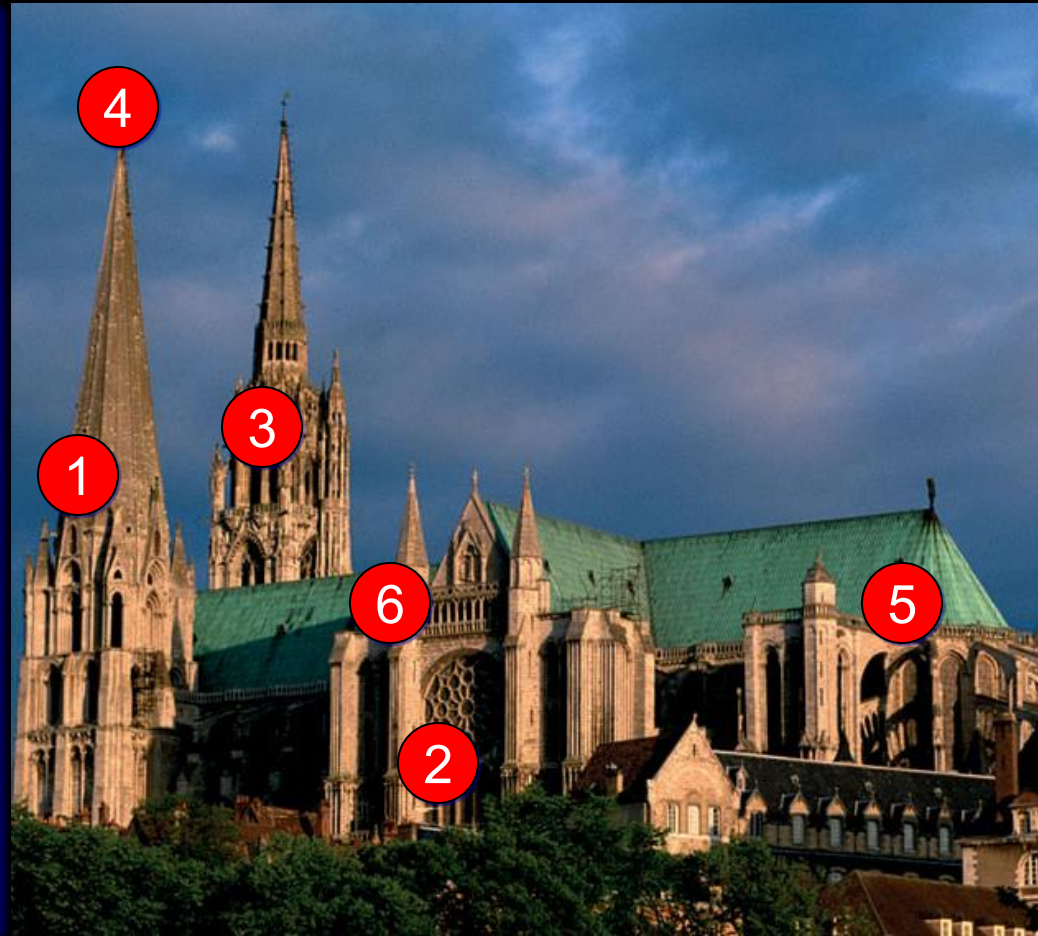
Vastaa:
www.socrative.com
Room 273010

Romaaninen kirkko

- 1 Pyöreät kaaret ikkunoissa ja torneissa.
- 2 Pienet ikkunat, kantavia seiniä ei voinut liikaa heikentää.
- 3 Kirkon runko on roomalaisen basilikan mallinen.
- 4 Paksut, vahvat seinärakenteet.
- 5 Pääalttarin takana oleva apsis.

- 1 Suippokaaret.
- 2 Ruusuikkuna.
- 3 Runsaasti ikkunoita, joista osa on lasimaalauksin koristeltuja.
- 4 Taivaaseen kurkottavat, hoikat ja teräväkärkiset tornit.
- 5 Rungon ulkopuoliset tukikaaret mahdollistavat ohuet seinät ja laajat ikkunapinnat.
- 6 Runsaat yksityiskohdat ja runsas koristelu.

Pedantet-tehtävä. Tulkitse kuvaa

Duccio di Buoninsegna: Maestà (1308–1311)

- **Sienan katedraalin alttarimaalaus Maestà myöhäiskeskiajan Italiasta.**
- **Kuvassa on Neitsyt Maria (Madonna) ja Jeesus-lapsi.**
- **Madonna ja lapsi on hyvin yleinen maalausaihe sekä katolisessa että ortodoksikirkossa. Aihe näkyy niin alttaritauluissa ja ikoneissa kuin itsenäisissä maalauksissakin.**
- **Neitsyt Marialla oli ja on erityinen asema katolisessa kirkossa. Mariaa on rukoiltu, ja hänelle on tehty lauluja varhaiskeskiajasta saakka.**

Arvoperspektiivi

- Arvoperspektiivissä henkilön pyhyyttä tai tärkeää asemaa korostetaan niin, että hänet kuvataan muita suuremmaksi ja sijoitetaan kuvan keskelle.
- Arvoperspektiiviä suosittiin keskiajalta renessanssiin, jolloin ihmisten realistinen kuvaus alkoi yleistyä.

<kuvan oikeudet> Kuva: AKG Images/Album/Oronoz

Kulta

- **Kultaus ja kontrastit mahdollistivat maalausten tutkimisen alttaritaulukynttilöillä valaistussa kirkossa.**
- **Kulta viittaa Raamatun tarinaan itämaan tietäjien lahjoista Jeesus-lapselle (kulta, mirha, suitsukkeet)**
- **Kulta symboloi pyhää, jumalallista ja tuonpuoleista.**

Cimabue:
Madonna valtaistuimella
n. 1280-1290
Galleria degli Uffizi, Firenze

Piirteitä:

- **Aihe**
  - uskonto
- **Materiaali**
  - puu
- **Värit**
  - kulta
- **Arvoperspektiivi**
  - Kokosuhteet
- **Erytispiirteet**
  - pyhimyskehät
  - jäykkyys, juhlallisuus
  - symmetria
  - ei yksilöllisyyttä
  - huom! Bysantti

Keskiajan taide

Romaaninen maalaustaide (varhais- ja sydänkeskiajan)

- **perspektiivillä ei ollut merkitystä**
- **kokosuhteet väärin**
- **luonteeltaan uskonnon sävyttämää – hartaus, pyhyys, aiheet**
- **menneisyyden asioiden kuvaaminen keskiaikaisessa ympäristössä**
- **lapset pieniä aikuisia**

Keskiajan taide

Gotiikan maalaustaide

- **abstraktisuus korvautui realistisemmalla esitystavalla**
  - tausta
  - ”perspektiivi”
  - värit

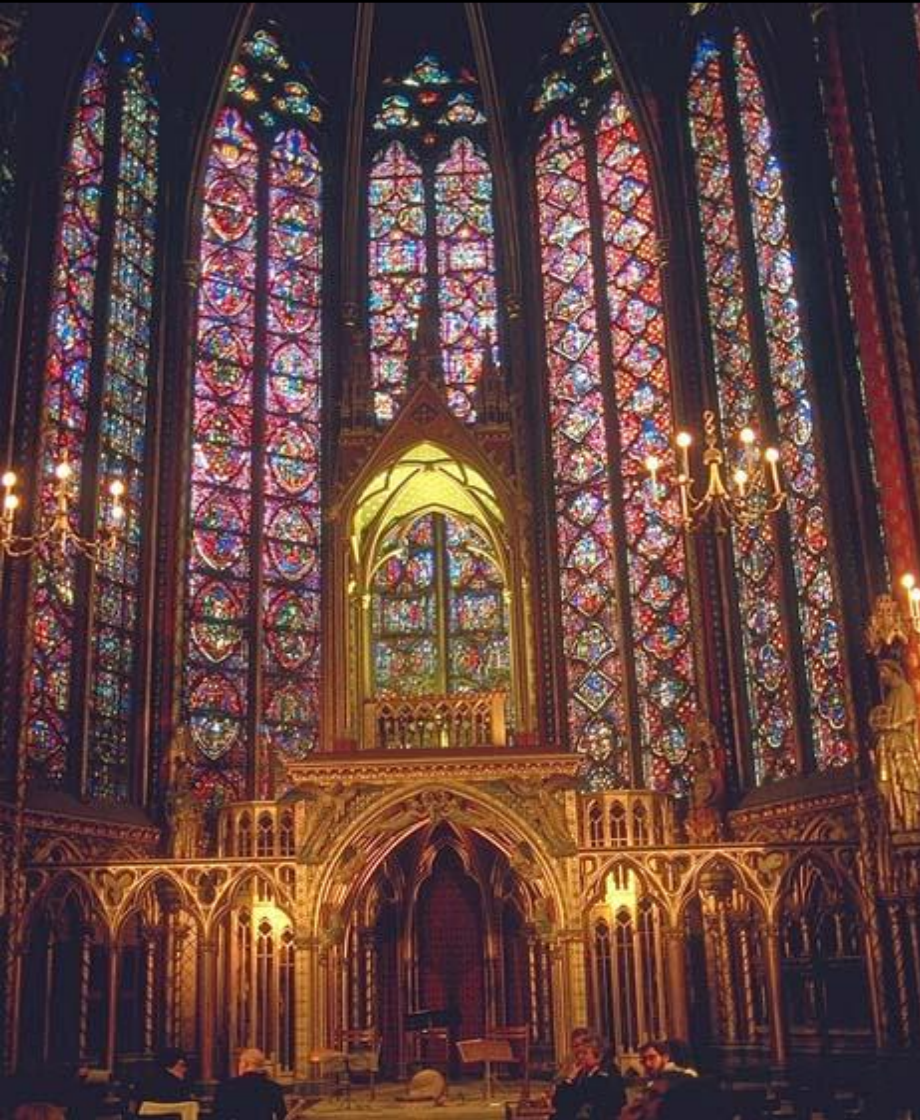
Keskiajan maalaustaide

- kirjojen ja käsikirjoitusten kuvitus
  - esitystapa oli vapaampaa
- kirjaimet taideteoksia, **minuskelit**

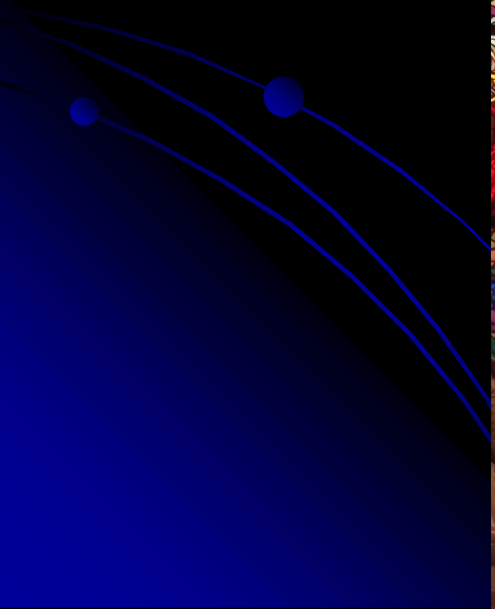

Keskiajan maalaustaide

- **seinä- ja lasimalauksilla opetettiin lukutaidottomille Raamatun kertomuksia**

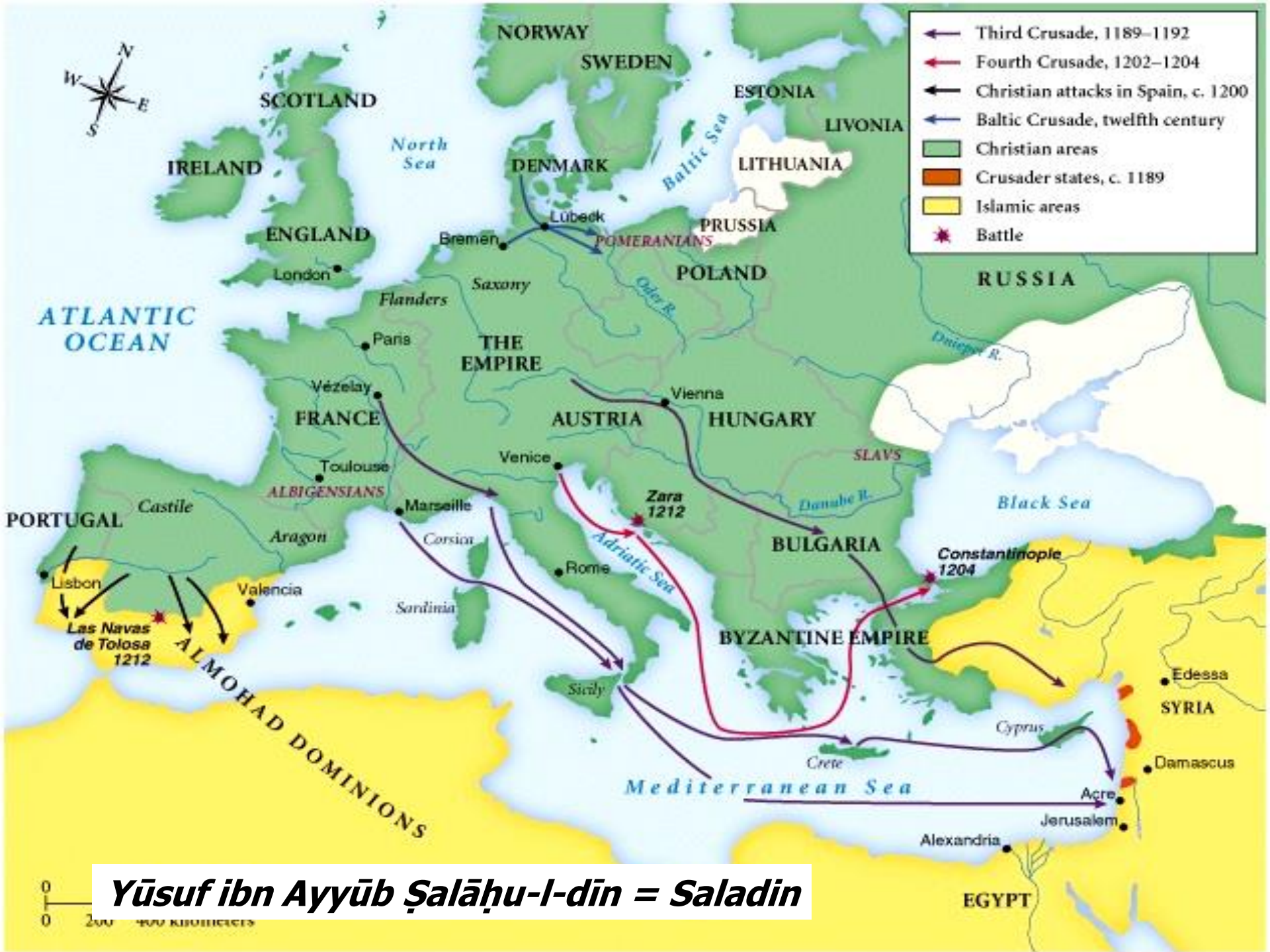
Keskiajan kuvanveisto

RISTIRETKET: TAUSTAA

- **Jerusalemien menetys**
- **Päätös vapauttaa Pyhä maa**
  - Clermontin kirkolliskokous 1095
  - Urbanus II
- **Katolisen kirkon vahvistuminen, paavin valta**
- **Pyhiinvaeltajien suojele**
- **Arabien ja Bysantin heikkeneminen**
  - Bysantin avunpyyntö
- **Ritareita "liikaa"**
  - yhteiskunnallinen syy
- **7-9 ristiretkä**

- ← Third Crusade, 1189–1192
- ← Fourth Crusade, 1202–1204
- ← Christian attacks in Spain, c. 1200
- ← Baltic Crusade, twelfth century
- Christian areas
- Crusader states, c. 1189
- Islamic areas
- ★ Battle

Yūsuf ibn Ayyūb Şalāḩu-l-dīn = Saladin

Crusader States in the 12th and 13th Centuries

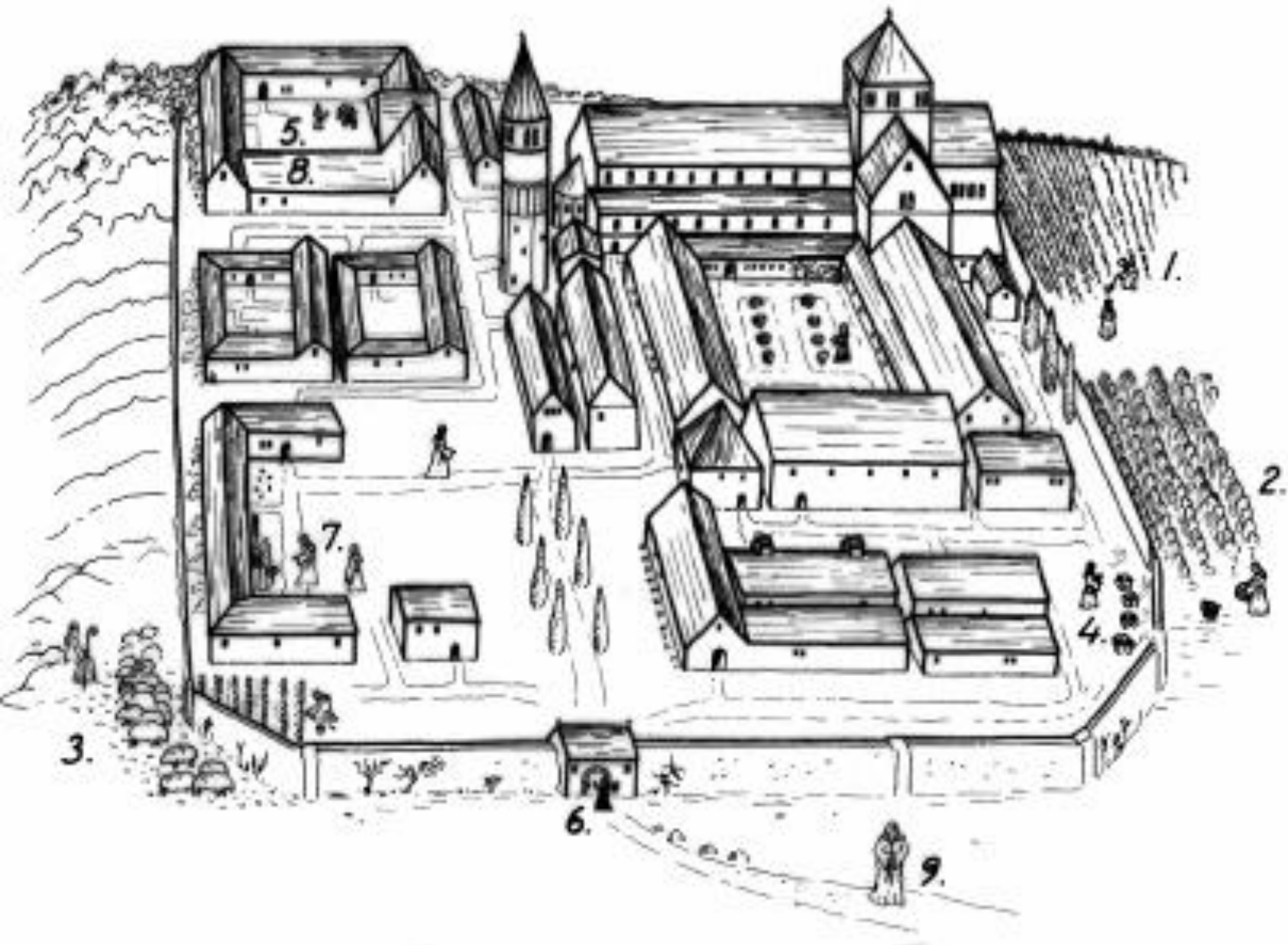
Joitakin sääntökuntia – Johanniittain ritarikunta, Temppelin herrat, Saksalainen ritarikunta....

Roomalais-katolisen kirkon merkitys; Luostarit

- vuonna 529 Benedictus Nursialainen perusti ensimmäisen munkkijärjestön, **benediktiinit**
  - 800-l Kaarle Suuri vahvisti luostarisäännön
- **augustinolaiset** kansan pariin
- 1100-l **sistersiläiset** (Bernhard Clairvauxlainen)
- 1200-luvulla syntyivät kerjäläismunkkijärjestöt:
  - **dominikaanit**
  - **fransiskaanit**
  - **1300-l birgittalaiset**
- lisäksi useat lahkot/sääntökunnat
- keskeistä askeesi, siveellisyys, rukoukset ja ruumiillinen työ

Keskiojan luostarien merkitys

Tehtävä 5: Perustele väite:

Luostareilla oli merkittävä rooli keskiajan yhteiskunnassa.

- **Mietiskelypaikkoja: tärkeä rooli uskonnon harjoittamisessa.**
- **Kopioitiin kirjoja.**
- **Koulutuspaikkoja.**
- **Auttoivat lähialueen ihmisiä ja ne toimivat alueiden keskuspaikkoina.**
- **Naisille ainoita paikkoja, joissa saattoi saada koulutusta. Naiset saattoivat paeta luostariin ei-toivottua avioliittoa.**
- **Levittivät uusia innovaatioita ja kulttuurivaikutteita.**
- **Hoidettiin sairaita käyttäen apuna itsekasvatettuja yrttejä.**

Tehtävä 4

Miten katolisen kirkon vaikutus näkyi keskiajan kulttuurissa?

- **Oli levinnyt koko Länsi-Eurooppaan.**
- **Keskiajalla pääosa korkeakulttuurista oli katolisen kirkon tuottamaa.**
  - **Kirkolla oli rahaa - mahdollisesti kulttuurin.**
- **Kirkko rakensi kirkkorakennuksia ja luostareita.**
- **Taidetta tehtiin lähinnä kirkkoihin ja taiteessa uskonnolliset aiheet korostuivat.**
- **Koulutus oli pääosin kirkon ylläpitämää.**
- **Kirkko määräitti pyhäpäivät ja rytmitti siten arkielämää. Eri pakanauskontojen juhlat muutettiin kristillisiksi.**

Arki ja tapakulttuuri: Millaista oli?

- **Kirkko hallitsi:**

- **Aikakäsitys + kalenteri**
- **Pakanallisuudesta luopuminen**
- **Tiedonvälittäjä**
- **Pyhimykset – suojele ja matkat**
- **Moraali**

- **Maallinen tapakulttuuri;**

- **pöytätavat, hygienia, kohtuullisuus, itsehillintä, käytöstavat...**

Mitä merkitystä karnevaaleilla oli b) kirkolle

+ Kirkko liitti karnevaalien ympärille uskonnollisia tapoja:

– ennen paaston alkamista juhlimista ja syömistä pidettiin hyväksyttävänä.

- Karnevaalit rikkoivat hetkeksi normaalin yhteiskuntajärjestyksen, joten kirkko saattoi kokea juhlimisen uhkana omalle asemalleen.**
- Karnevaalien aikana tehtiin paljon asioita, joita normaalisti pidettiin syntinä, mikä oli osaltaan uhka kirkon arvovallalle.**

KESKIAJAN YHTENÄISKULTTUURI

OPILLINEN SIVISTYS

Luostarit ainoita paikkoja, joissa maallikot saivat opetusta

POLITIIKKA: kenellä valta yhteiskunnassa?

Paavi edusti Jumalaa maan päällä: maalliset hallitsijat saaneet valtansa paavilta

YHTENÄISKULTTUURI:

Katolinen uskonto vaikutti kaikkeen yhteiskunnalliseen ja henkiseen toiminnallisuuteen

ARKKITEHTUURI:

rakennukset ja taide palvelemaan Jumalaa: ei maallista taidetta ennen keskiajan loppua
romaaninen ja goottilainen kirkkoarkkitehtuuri

KÄSITYS TIEDON LUONTEESTA:

Katolisen kirkon opetusten mukainen käsitys syrjäytti antiikin käsityksen

ANTIIKKI:

- Tieto itsessään arvokasta
- Ihminen itse voi saada tietoa omakohtaisella päättelyllä
- Tietoon suhtauduttava kriittisesti

KESKIAIKA:

- Usko auktoriteetteihin
- Tietoa ei tarvitse lisätä tai hankkia, koska kaikki tieto on jo olemassa
- Tieto lähtöisin Jumalalta, ainoastaan Jumala voi sitä luoda

KRISTINUSKON LEVIÄMINEN

- Kristinuskon juurtui Eurooppaan hitaasti.
- 1200-luvulla syntyi seurakuntaverkko.
- Kirkot rakennettiin lahjoitusvaroin ja vapaaehtoistyöllä.
- Romaaninen ja goottilainen arkkitehtuuri.
- Saarnat pidettiin kansankielellä, messut latinaksi.
- Keisari edisti valtakuntansa yhtenäisyyttä kirkon avulla.

SYNTY

- Rooman valtakunnan loppuaikoina.
- Luostarit aluksi mietiskelyyn keskittyvien erakkojen yhteisöjä.
- Benedictus Nursialainen perusti 500-luvulla ensimmäisen luostarin.

KULTTUURIKESKUKSIA

- kopioitiin ja kuvitettiin antiikin kirjoja
- opetettiin luku- ja kirjoitustaitoa
- hoidettiin sairaita
- kehitettiin tieteitä ja taiteita
- naisille avioliiton vaihtoehto
- menetti merkitystään yliopistojen myötä.

PAPPI

- opetti kristinuskon alkeet
- toimi myös notaarina: kauppasopimukset, testamentit, verotus
- edusti kirkkoa arjessa: hautaus, avioliitto, synninpäästö.

KIRKKO KESKELLÄ KYLÄÄ

- Kirkko oli kylän keskipiste: uutiset ulkomaailmasta ja oman kylän asioista.
- Kellonlyönnit rytmittivät työpäivää: aikakäsitys.
- Muutti pakanallisia tapoja kirkollisiksi: ihmeteot, juhlapäivät, pyhimyskalenteri.
- Homo religious, uskonnollinen ihminen.

Kirkko ja seurakunta

Arki ja tapakulttuuri

USKONNON MERKITYS KESKIAJALLA

Luostarilaitos

Katolisen kirkon asema

PYHIMYKSET

- suojelivat ja auttoivat
- omat nimikkopyhimykset
- uskon ja taikauskon raja häilyvä
- pyhimyskalenteri
- pyhiinvaellukset pyhäinjäännösten (reliikkien) luokse.

YHTENÄISKULTTUURI

- Uskonnollinen maailmankuva välittyi keskiajan tieteeseen.
- Yhdenmukaisti tapoja ja arvomaailmaa lähes koko Euroopan alueella.
- Kirkko huolehti koulutuksesta ja kasvatuksesta.
- Kulttuurimonopoli: luostarit kulttuurikeskuksia.
- Kirkko ja paavi merkittäviä poliittisia vallankäyttäjiä.
- Tehtiin ristiretkiä muita uskontoja kohtaan.
- Inkvisitio

PAAVIN ASEMA JA VALTA

- sai valtansa suoraan jumalalta
- katolisen kirkon ja Kirkkovaltion johtaja
- hoiti valtion ja maallisen hallinnon tehtäviä maallisen vallan ollessa heikkoa
- johti valtataisteluun ja sotiin keisarin ja paavin välillä
- suuri skisma merkitsi paavin ja kirkon arvovalan romahdusta.